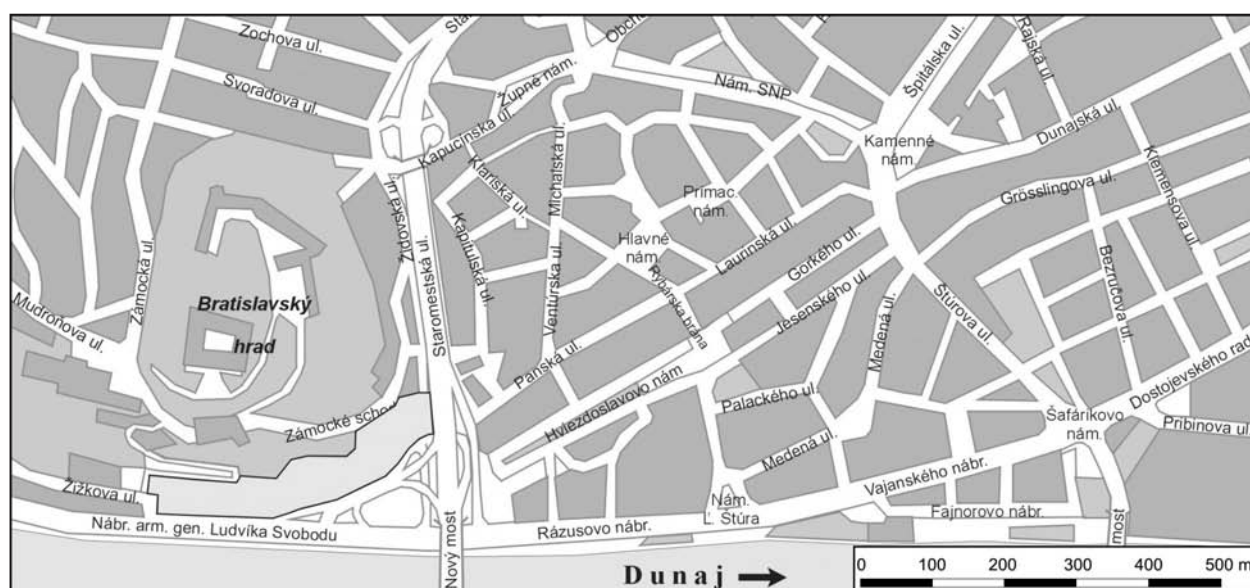

NAJSTARŠIE GERMÁNSKE NÁLEZY NA ÚZEMÍ BRATISLAVY?¹

RADOSLAV ČAMBAL – BRANISLAV KOVÁR – MARTIN HANUŠ

Keywords: Celts, Late La Tène Period, Bratislava Oppidum, pottery, Germans, Großromstedt Culture, Plaňany Group, Przeworsk Culture

Abstract: *The oldest Germanic finds on the territory of Bratislava? The Bratislava Oppidum. Late La Tène settlement at Vydrica in the Bratislava suburbium. Import of early Germanic A-stage pottery from the territory of the Großromstedt culture (Plaňany group) or Przeworsk culture in the Late La Tène oppidum environment of the LtD2 phase.*

Obr. 1. Bratislava-Vydrica. Poloha lokality.

V rokoch 2007 – 2008 realizoval Slovenský archeologický a historický inštitút záchranný výskum na lokalite Vydrica – Podhradie v Bratislave (obr. 1). Podarilo sa doložiť stopy osídlenia od eneolitu, cez dobu halštatskú až po novovek (Štefanovičová et al. 2008, 249-256). Najintenzívnejšie bola lokalita osídlená v období neskej doby laténskej a v stredoveku. Práve pri spracovaní laténskej keramiky (Čambal/Kovár/Hanuš 2012, 117-136) sme objavili zaujímavé nálezy, ktoré by mohli poukazovať na prítomnosť dosiaľ neznámych nekeltských prvkov v neskej dobe laténskej na území Bratislavy.

Na celej ploche výskumu sme našli viacero laténskych objektov a nálezov (ohniská, pece, keramika, praslenny, fragmenty spôn a sklenených náramkov, nákončie opaska atď.). Význam Podhradia potvrdzujú aj nálezy keltských mincí a zlomky dávkovacích mincových platničiek. Dokladmi diaľkového obchodu by mohli byť jantárové koráliky a bronzový predmet v tvare viničného listu (Čambal/Kovár/Hanuš 2012, 117-136; Kolníková/Kovár 2010, 69-73; Kovár/Hanuš 2012, 164-183; Kvetánová/Kovár 2010, 389-399). Katastrofický horizont na lokalite pravdepodobne dokladajú pohodené kostry štyroch ľudských jedincov (Jelínek/Kovár/Benuš 2010, 25-31).

Obr. 2. Bratislava-Vydrica. Rozdelenie plochy výskumu (V1, V2, V3, V4)

Archeologický výskum

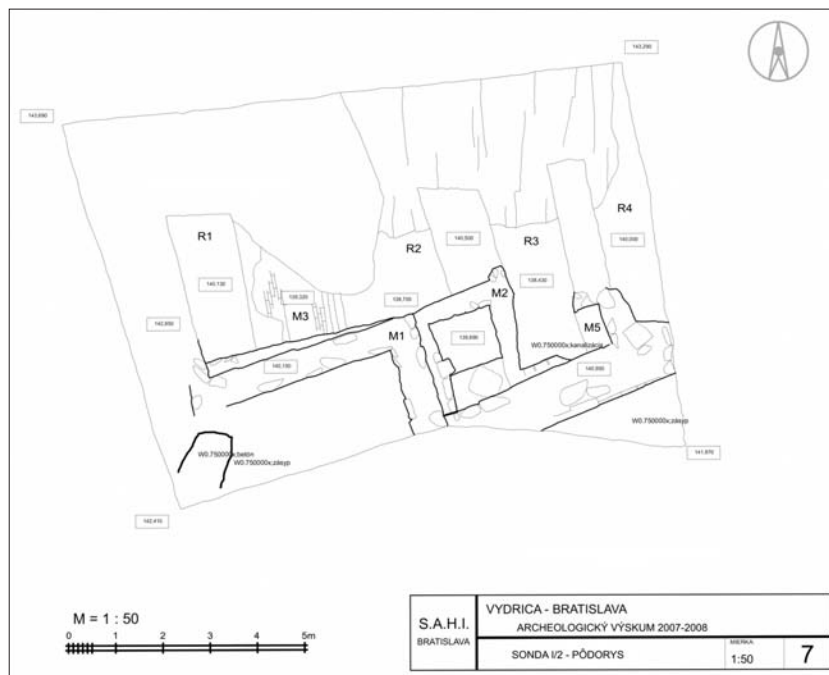
Lokalita sa nachádzala pod hradným bralom, neďaleko toku Dunaja. Výskumná plocha bola rozdelená na štyri

¹ Autori by chceli poďakovať za konzultáciu doc. V. Salačovi, doc. E. Droberjarovi, dr. J. Jílkovi a dr. K. Pietovi.

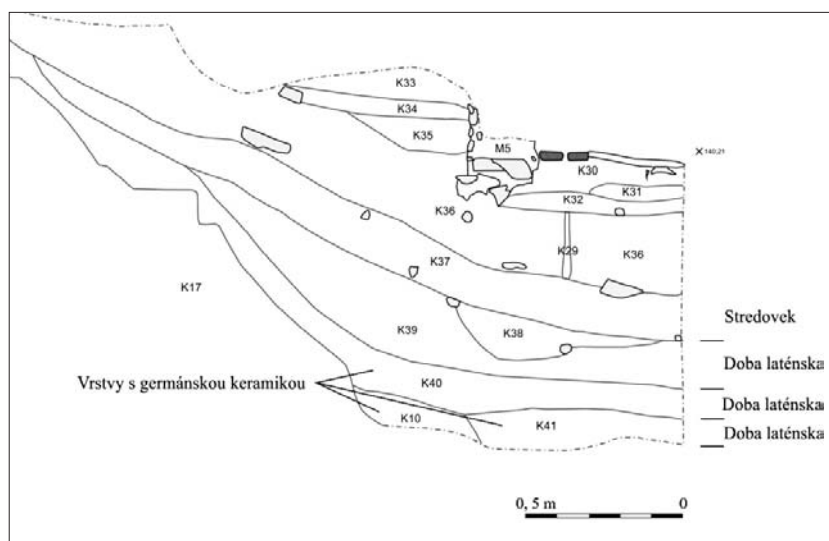
časti (obr. 2). Vydrlica 1 sa rozprestierala vo východnej časti lokality. Priliehala k južnému svahu hradného brala. Vydrlica 2 bola medzi bývalým krytom civilnej obrany a stredovekou Vodnou vežou. Južne od Vydrice 1 a 2 ležala plocha 3, ktorá sa nachádzala v priestore bývalého parkoviska. Plocha 4 zahŕňala územie na západ od objektu tzv. Vodnej veže a na západe ju vymedzovala historická zástavba na Žižkovej ulici (Štefanovičová et al. 2008).

Na celej ploche výskumu sa našli tri kultúrne vrstvy z doby laténskej. Mohli by sme hovoriť miestami až o 3 m hrubej laténskej stratigrafii. Datujeme ich do neskorkej doby laténskej (Kovár/Hanuš 2012, 164-183). Jedna z nich je spálená zániková vrstva a je stratigraficky totožná s katastrofickým horizontom z predchádzajúcich, len čiastočne publikovaných výskumov na parcele 554 (Baxa et al. 1990; Baxa/Kolníková 1992; Pieta/Zachar 1993, 143-209).

Nami prezentované nálezy (obr. 6: 1, 2) sa našli na ploche Vydrice 2 (K39, obr. 3; obr. 4; obr. 5: A, B), ktorá sa skúmala pomocou rezov a sond (bližšie k metodike výskumu pozri Hanuš 2008; Čambal/Kovár/Hanuš 2012,

Obr. 3. Bratislava - Vydrica 2. Sonda I - pôdorys s vyznačeným situovaním rezov (R) a murív (M).

Obr. 4. Bratislava - Vydrica 2, Sonda I, Rez 3 - východný profil. Stratigrafia s lokalizáciou germánskych nálezov (kreslil: M. Hanuš)

vanej z nasucho kladených kameňov. Murivo pozostávalo z dvoch ramien širokých 1,2 m, zachytených v dĺžke 3,5 m vytvárajúcich nárožie. Nadzemné partie sa zachovali do výšky 0,6 m a skladala sa z väčších kameňov (do 0,4 m). Južne od muriva sa nachádzala kamenná deštrukcia, predstavujúca jeho spadnutú stenu. Stavbu tak isto datujeme do neskorého laténu (Kovár/Hanuš 2012, 164, 183)

117-136; Štefanovičová et al. 2008). Povrch sond tvorili recentné navážky pochádzajúce z asanácie Vydrice. Osídlenie z vrcholného a neskorého stredoveku sa podarilo zachytiť v jednej sonde. V ostatných prípadoch novoveká zástavba výrazne porušila stratigrafiu.

Z priestoru Vydrice 2 je doložené osídlenie aj v období včasného stredoveku. Jeho dokladom sú archeologické objekty – jamy a ohniská poukazujúce na sídliskový charakter priestoru. Medzi nálezmi bola keramika, žarnov, ale aj avarské liate kovanie, či železné hroty šípov. Vo včasnostredovekých vrstvách sa nachádzalo veľké množstvo laténskeho črepového materiálu (Hanuš 2008).

Praveké osídlenie lokality sme na ploche doložili len ojedinelými črepmi v sekundárnych polohách. Najstaršie artefakty predstavujú keramické fragmenty pravdepodobne badenskej kultúry. Ide o niekoľko kusov, ktoré sa vyskytli v mladších laténskych či včasnostredovekých vrstvách. Tak isto sa podarilo zachytiť jeden halštatský črep (Hanuš 2008).

Z doby laténskej sme zatiaľ identifikovali v priestore Vydrice tri vrstvy. Prvá sa nachádzala na sterilnom podloží. Jednotlivé vrstvy rozdeľovali splachové časti. Medzi objekty patrili pece a ohniská. Okrem keramiky sa tu našli mince, odlievacie platničky, fragment tehly, kosa, žarnov, kúsky jantáru, terra sigillata a skelet psa (Hanuš 2008).

Prekvapivým objavom na Vydrici 2 je nález architektúry vybudovanej z nasucho kladených kameňov.

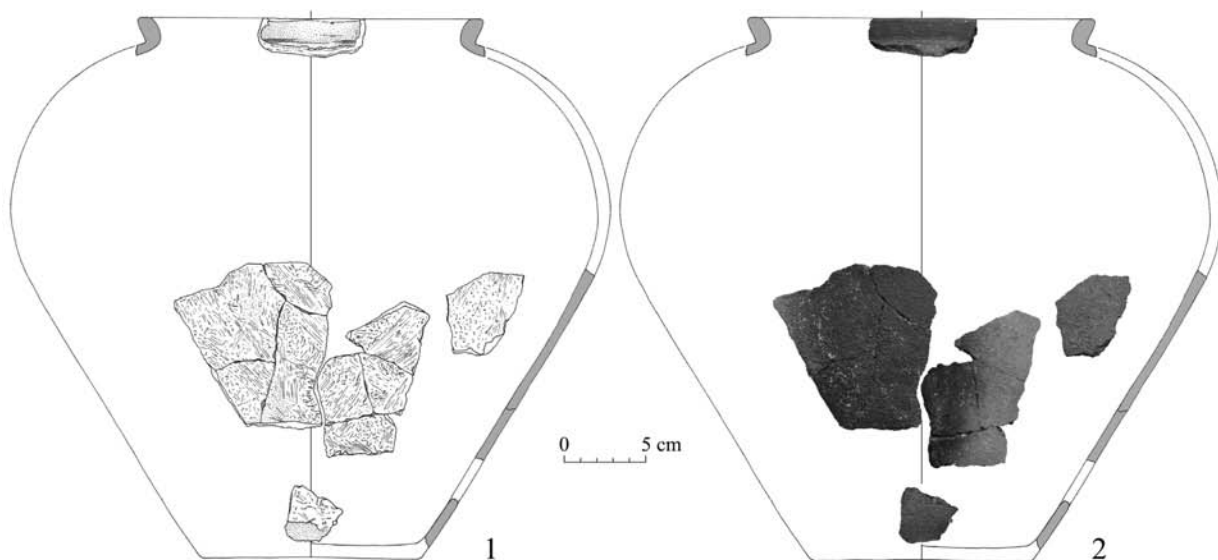

Obr. 5. Bratislava - Vydrica 2. A: Sonda I, Rez 3 - východný profil s naznačenou stratigrafiou (foto: M. Hanuš).
B: Pohľad z hora na rez 3 (foto: M. Hanuš)

Počas predchádzajúceho výskumu sa v susedstve sondy našli kostrové pozostatky desiatich ľudí a dvoch zvierat. Skelety ležali na spálenej konštrukcii nadzemného objektu (*Pieta/Zachar 1993, 185*). Pravdepodobne ide o tožnú spálenú vrstvu, interpretovanú ako katastrofický horizont z doby laténskej.

Nálezová situácia

Ako sme už uviedli, počas spracovania keramiky z doby laténskej z lokality sme identifikovali cudzie elementy. Tieto sa našli vo vrstvách s laténskym materiálom. Prvý fragment bol z vrstvy do červena prepálenej hliny a uhlíkov, miestami väčších prepálených drev ležiacich priamo na deluviálnom podloží (na výskume sme ju označili

Obr. 6. Bratislava-Vydrica. Hypotetická rekonštrukcia germánskej nádoby (1, 2) (kresba a foto: R. Čambal).

ako K10). Ďalšie fragmenty sme našli v stratigraficky mladších kontextoch (označených ako K40, K41). K40 a K41 boli identifikované ako hnedá, resp. tmavohnedá hlina s prímiesou erodovanej žuly. Pravdepodobne ide o splachové vrstvy. V oboch kontextoch však bol zastúpený výrazný neskoro laténsky keramický materiál. Celá situácia bola prekrytá ďalšou splachovou vrstvou, v ktorej sa tak isto nachádzala iba keltská keramika (K39, obr. 3; obr. 4; obr. 5: A, B). Vrstvy boli priamo na päte svahu.

V kontexte K10 sa našiel jeden, v K40 a 41² ďalších 10 črepov, ktoré boli súčasťou jednej nádoby.

² V prírástkovom katalógu sa vyskytujú spolu pod jedným číslom.

Opis nálezov:

1. Okrajový črep z hrncovitej/situlovitej nádoby, vyrobenej bez pomoci hrnčiarskeho kruhu zo zrnitého materiálu. Okraj je zosilnený, ostro hranený – facetovaný. Povrch okrajového črepu je z vnútornej ako aj vonkajšej strany leštený. Farba hnedá až čierna. Rozmery: 6,5 x 2,4 cm, ø ústia: 21 cm (obr. 6: 1, 2).
2. Črepy z tela hrncovitej/situlovitej nádoby pomerne tenkostenné, na vonkajšej strane zdršňované, z vnútornej strany vyhladené. Materiál zrnitý. Farba hnedá až čierna. Rozmery: 9,7 x 10,2 cm; 5,8 x 9,2 cm; 3,3 x 3,5 cm; 5,1 x 4,7 cm, hrúbka črepu v rozmedzí: 0,5-0,7 cm (obr. 6: 1, 2).

Vyhodnotenie

Keramika jednoznačne predstavuje cudzí, nekeltský element. Opísaná nálezová situácia skôr naznačuje jej datovanie do neskorolátenského obdobia, ale keďže vrstvy v ktorých sa našla, boli hlavne splachové (K10 bol katastrofický horizont), musíme byť pri hodnotení materiálu opatrní.

Nájdená keramika (obr. 6: 1, 2) má analógie predovšetkým na území Čiech v najstaršom stupni doby rímskej – A. Ide o tzv. plaňanskú skupinu grossromstedtskej kultúry (označuje sa i ako plaňanský horizont alebo horizont plaňanských pohárov). Nálezy z tohto obdobia nie sú na území Slovenska príliš časté. Germánske osídlenie JZ Slovenska začína až v stupni B1b (*Krekovič 2009, 271*).

Na území Bratislavy ide zatiaľ o ojedinelý výskyt tohto materiálu s výnimkou nálezov na Devíne. Z tejto lokality pochádzajú dva žiarové hroby, patriace k vôbec najstarším dokladom prítomnosti Germánov na Slovensku (*Kolník 1991, 71 nn., Abb. 5, 6; Kolník 2012, 231*).

Dva žiarové hroby sa našli aj v Devínskej Novej Vsi. Včasnogermánske sídliskové nálezy z juhozápadného Slovenska sa koncentrujú predovšetkým v dolnom toku Moravy (Dúbravka, Devínska Nová Ves a Zohor). Ide však o nálezy najskôr zo stupňa B1b (*Varsik 2009, 217 nn., Kolník 2012, 234-235*). Na zvyšnom území Slovenska ide tak isto o nepočítané nálezy (Cífer, Ihrište, Liptovská Mara).

Z územia Českej republiky poznáme plaňanskú skupinu grossromstedtskej kultúry z viac ako 150 lokalít (*Droberjar 2005, 11-90*). Vyskytovala sa v období stupňa A doby rímskej, t.j. v rokoch 35/25 – 10/5 pred Kr. alebo 45/40 – 10/5 pred Kr. (*Salač 2008, 40*). Tvarové a materiálové analógie by sme mohli objaviť napríklad na sídlisku v Běchoviciach (*Venclová 1975, obr. 3: 1, 7: 19*), ako aj priamo na eponymnej lokalite v Plaňanoch (*Droberjar 2005, obr. 36: 1, 4; podľa: Ernée 1998*), resp. v objekte 87 v Mlékojedech (*Droberjar 2005, obr. 43: 6*).

Vylúčená však nie je ani možnosť, že ide o import z prostredia przeworskej kultúry. Nádoba z Vydrice patrí k vyšším tvarom hrubej keramiky, pre ktorú je typické zdršňovanie tela s vyhladeným podhrdlím a hrdlom. V českej a nemeckej odbornej literatúre je tento typ keramiky označovaný pojmom situla (*Salač 2008, 72*). Facetovaný okraj je prvok príznačný rovnako pre plaňanskú ako aj pre przeworskú keramiku. Obe kultúry (skupiny) mali silné vzájomné väzby (*Droberjar 2005, 20-22*). Táto kultúra určite zasiahla územie Čiech a Moravy v neskoršej dobe laténskej aj vo včasnej dobe rímskej (*Meduna 1968, 311-315; Čížmář 1990, 311-315; Droberjar 2005, 11-90*). Obe skupiny sa spájajú už s prenikajúcimi Germánmi (*Droberjar 2005, 11-90; Madyda-Legutko 1996, 54-61*).

Na Slovensku podobné kontakty s Germánmi nie sú v období neskoršej doby laténskej príliš početné. Doložené sú dva hrobové celky z Ihrišta a Cífera (*Pieta 1974, obr. 23; Pieta 2008, 53*), ako aj zberové nálezy z Blatného (*Bartík et al. 2009, 23, obr. 5: 1*). Nález hrobu „germánskeho bojovníka“ z Cífera bol však v minulosti predovšetkým na základe nálezových okolností niekoľkokrát spochybnený (*Halagan 1991, 115-116*). Ojedinelé črepy przeworskej kultúry sa našli na lokalite Bratislava-Devín (*Pieta 2008, 53*) a na lokalite Liptovská Mara – sídlisko III v objekte púchovskej kultúry zo stupňa LtD2 (*Pieta 1982, tab. XLIV: 12*).

Záver

Identifikované fragmenty keramiky z tela nádoby a facetovaný okraj (obr. 6: 1, 2) môžeme jednoznačne zaradiť medzi nekeltský materiál v neskorolátenskom prostredí juhozápadného Slovenska stupňa LtD2. V prípade nálezu z bratislavského Podhradia – Vydrice ide o ojedinelý prípad, preto môže ísť skôr o importovaný predmet než o doklad trvalého osídlenia. Materiál z lokality už prešiel našou kompletnou a čiastočne publikovanou analýzou (*Čambal/Kovár/Hanuš 2012, 117-136*), preto môžeme tvrdiť, že ďalšie podobné nálezy z lokality nepochádzajú. Samozrejme, nevieme sa plnohodnotne vyjadriť k starším nepublikovaným výskumom na lokalite resp. v priestore bratislavského oppida a musíme počkať na ich zverejnenie (*Baxa et al. 1990*).

Predložený príspevok si kladie za cieľ skôr informovať a upozorniť na možnosť existencie takýchto nálezov, ktoré môžu v množstve črepov uniknúť pozornosti, nakoľko ide na prvý pohľad o menej výrazný keramický materiál. Ostáva len dúfať, že skúmanie nálezov nielen z územia Bratislavy prinesie nové poznatky k problematike záveru neskorolátenského osídlenia a k začiatkom osídlenia Slovenska prvými Germánmi, ktoré je doposiaľ spájané s príchodom vlny Germánov z priestoru Marobudovej ríše, t.j. s obdobím Vanniovho kráľovstva. Príspevkom sme chceli upozorniť na síce nevýrazný a nepočítaný, ale dôležitý materiál, ktorý nemusí byť na území Bratislavy, prípadne juhozápadného Slovenska ojedinelý.

LITERATÚRA

- Bartík/Čambal/Farkaš/Vrablec 2009* – J. Bartík/R. Čambal/Z. Farkaš/M. Vrablec: Prieskum dna vypusteného rybníka v Blatnom. AVANS v roku 2007, Nitra 2009, 23.
- Baxa et al. 1990* – P. Baxa/L. Zachar/M. Thurzo/A. Šefčáková: Záchraný výskum na Vydrici v Bratislave. AVANS v roku 1988, 1990, 38.
- Baxa/Kolníková 1992* – P. Baxa/E. Kolníková: Keltské mince z Bratislavy-Vydrice. Slov. Num. 10, 1992, 139.
- Čambal/Kovár/Hanuš 2012* – R. Čambal/B. Kovár/M. Hanuš: Typológia neskorolátenskej keramiky z Bratislavy. In: G. Březinová/V. Varsík (eds.): Archeológia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu. Nitra 2012, 117-136.
- Droberjar 2005* – E. Droberjar: Plaňanská skupina grossromstedské kultury. K chronologii germánských nálezů a lokalit v Čechách na sklonku doby laténské a v počátcích doby římské. In: E. Droberjar/M. Lutovský (Eds.): Archeologie barbarů 2005. Praha 2006, 11-90.
- Halagan 1991* – J. Halagan: Najstarší Germáni na Slovensku. In: Vlast. Čas. 3/1991, ročník 40, Bratislava 1991, 115-117.
- Hanuš 2008* – M. Hanuš: Vydrica 2. In: T. Štefanovičová/P. Jelínek/B. Kovár/M. Hanuš/J. Stehlíková/P. Spišák: Nálezovalá správa zo záchraného archeologického výskumu. Vydrica-Podhradie. Nepochikovaná nálezovalá správa. Bratislava 2008.
- Jelínek/Kovár/Benuš 2010* – P. Jelínek/B. Kovár/R. Benuš: Sídliškóvé nálezy ľudských kostier z lokality Vydrica (Bratislava, Slovensko). In: R. Tichý (Eds.): Hroby, pohřby a lidské pozůstatky na pravěkých a středověkých sídlištích. Archeologické studie Univerzity Hradec Králové 2. Hradec Králové 2010, 25-31.
- Kolníková/Kovár 2010* – E. Kolníková/B. Kovár: Nálezy mincí z doby laténské z bratislavského Podhradia. Zbor. SNM 104, Arch. 20, 2010, 69-73.
- Kovár/Hanuš 2012* – B. Kovár/M. Hanuš: Kelti na Vydrici. In: T. Štefanovičová/J. Šedivý (Eds.): Dejiny Bratislavy I. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Brezalauspurc – na križovatke kultúr. Bratislava 2012, 164-183.
- Krekovič 2009* – E. Krekovič: Anfänge der Germanischen Besiedlung in der Slowakei. In: V. Salač/J. Bemann (Hrsg.) Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Praha – Bonn 2009, 269-272.
- Kolník 1991* – T. Kolník: Zu den ersten Römern und Germanen an der mittleren Donau im Zusammenhang den geplanten römischen Angriffen gegen Marbod 6 n. Chr. In: R. Asskamp/S. Berke (Hrsg.): Die römische Okkupation nordlich der Alpen zur Zeit Augustus. Kolloquium Bergkamen 1989, Münster 1991, 71-84.
- Kolník 2012* – T. Kolník: Na scénu prichádzajú Kvádi. In: T. Štefanovičová/J. Šedivý (Eds.): Dejiny Bratislavy I. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Brezalauspurc – na križovatke kultúr. Bratislava 2012, 231-236.
- Ernée 1998* – M. Erneé: Opfergruben mit Tongefäßen aus der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen. SASTUMA 6/7, 1997/98, 227-254.
- Kvetánová/Kovár 2010* – I. Kvetánová/B. Kovár: A Bronze Grapevine Leaf From Bratislava. Arch. Korrb. 40, 2010, 389-399.
- Madyda-Legutko 1996* – R. Madyda-Legutko: Zróznicowanie kulturowe polskiej strefy beskidzkiej w okresie lateńskim i rzymskim, Rozprawy Habilitacyjne nr 304/1, Kraków 1996.
- Pieta 1974* – K. Pieta: Sídliško z doby římské v Beluši. Slov. Arch. 22, 1974, 89-105.
- Pieta 1982* – K. Pieta: Die Púchov-kultur. Nitra 1982.
- Pieta 2008* – K. Pieta: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Archaeologica Slovaca Monographiae, Studia, Tomus XI, Nitra 2008.
- Pieta/Zachar 1993* – K. Pieta/L. Zachar: Neskorolátenske oppidum v historickom jadre mesta. In: T. Štefanovičová a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava 1993, 148-209.
- Salač 2008* – V. Salač: Starší doba římska. In: V. Salač (Ed.): Archeologie pravěkých Čech/8. Doba římska a stěhování národů. Praha 2008, 17-126.
- Štefanovičová/Jelínek/Kovár a kol. 2008* – T. Štefanovičová/P. Jelínek/B. Kovár a kol.: Predbežná správa z archeologického výskumu bratislavského Podhradia – Vydrice. Zbor. SNM 102, Archeológia 18, 249-256.
- Varsík 2009* – V. Varsík: Zur Datierung der ältkaiserzeitlichen Siedlungen in der Südwestslowakei. In: V. Salač/J. Bemann (Hrsg.) Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Praha – Bonn 2009, 217-237.

DIE ÄLTESTEN GERMANISCHEN FUNDE AUF DEM GEBIET BRATISLAVAS?

RADOSLAV ČAMBAL – BRANISLAV KOVÁR – MARTIN HANUŠ

In den Jahren 2007 – 2008 realisierte das Slowakische archäologische und historische Institut eine Rettungsgrabung an der Fundstelle Vydrica-Podhradie in Bratislava. Man konnte hier Siedlungsspuren vom Äneolithikum über die Hallstattzeit bis zur Neuzeit belegen. Am intensivsten war die Fundstelle während der Spätlatènezeit und im Mittelalter besiedelt. Bei Bearbeitung der latènezeitlichen Keramik identifizierten wir Funde, die auf die Anwesenheit einiger bisher unbekannter germanischer Elemente der Spätlatènezeit auf dem Gebiet Bratislavas schließen lassen.

Die Fundsituation und Analogien zeigen, dass es sich um die sog. Plaňany-Gruppe der Großromstedter Kultur oder um die Przeworsk-Kultur (Abb. 6: 1, 2) handeln könnte. Die Funde aus dieser Zeit sind auf dem Gebiet der Slowakei nicht sehr häufig (Cífer, Ihrište, Liptovská Mara, Blatné).

Der vorliegende Beitrag setzt sich zum Ziel, über solche Funde zu informieren und auf sie aufmerksam zu machen. Diese können nämlich in der großen Menge an Keramikfunden entschwinden, da sie auf den ersten Blick nicht sehr auffällig sind. Es bleibt nur zu hoffen, dass die Untersuchung der Funde, nicht nur derjenigen aus dem Gebiet Bratislavas, neue Kenntnis zum Schluss der spätlènezeitlichen Besiedlung und Anfängen der germanischen Besiedlung der Slowakei bringt, die bisher mit einem Zustrom der Germanen aus dem Bereich des Marbodereichs in Zusammenhang gebracht wird, d. h. mit der Zeit des Königreichs von Vannius.

Mit diesem Beitrag wollten wir auf ein zwar undeutliches, doch interessantes Fundmaterial aufmerksam machen, das auf dem Gebiet Bratislavas, beziehungsweise der Südwestslowakei nicht vereinzelt sein könnte.
(Preklad Jana Kličová)

Mgr. Radoslav Čambal
SNM-Archeologické múzeum
Žižkova 12, P.O. BOX 13
810 06 Bratislava
Slovenská republika
radoslav.cambal@snm.sk
radocambal@centrum.sk

Mgr. Branislav Kovár
HistoryWeb.sk
M. M. Hodžu 1072/9
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
brano.kovar@gmail.com
kovar@historyweb.sk

Mgr. Martin Hanuš
Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra archeológie,
Gondova 2, P.O. BOX 32
814 99 Bratislava
Slovenská republika
martin.hanus1@gmail.com